

2006-10-23

Breddningskurs, Filosofiska samtal med barn

Examinationspaper 10p.
Ingela Petrusson Nahlin

Kursansvarig:

Margaret Obondo, fil dr

Examinator:

Liza Haglund, univ. Adjunkt
Klas Roth, docent

SOM MAN FRÅGAR FÅR MAN SVAR

Ett gemensamt undersökande i en undersökande gemenskap,
sett ur en samtalsledares perspektiv.

INLEDNING

Kursen *Filosofiska samtal med barn* erbjuder en möjlighet att fördjupa sig i tre olika samtalsformer – sokratiska samtal^{1 [1]}, filosofiska samtal^{2 [2]} och deliberativa samtal^{3 [3]} (skillnader och likheter mellan dessa kommer jag att närmare redogöra för i analysen). Dessa samtalsformer har sina ursprung i Sokrates^{4 [4]} Majevtik (förlossningskonst). Syftet med dessa samtal är *"/.../ söka sanning och utveckla sin självkänedom och sin egen tillvaro"* (Børresen och Malmhøster, 2004, s. 12). Det leder även kritiskt tänkande och rationalitet. Sokrates syfte, menar Ann Pihlgren^{5 [5]}, var demokratiskt, att helt enkelt ge folket en röst (seminarie, 2006-09-12, Lärarhögskolan). *"/.../ det gäller huru vi böra leva vårt liv"* (Johnsson och Roth, 2003, s. 141). Detta innebar att han ställde krav på deltagarna: 1 – att de skulle tala utifrån egen övertygelse, 2 – undvika att motsäga sig på väsentliga punkter samt 3 – kunna reda ut vad de ansåg med nyckelord som förekom i samtalet (Lindström, 2000, s. 78). Dessa krav går som en röd tråd genom alla tre samtalsformer som jag fått del av under kursen.

Kursen är krävande då den inte enbart har ett teoretiskt och praktiskt innehåll för studenten att tillägna sig utan kräver även till viss del färdigheter i filosofiskt resonerande. Jag befinner mig själv i en process där jag börjat sträva mot att ställa fler frågor om det jag möter (skeenden, situationer, fenomen och i samtal). Det är en tidskrävande process där jag börjat frångå den enorma uppsjö av för givet taganden i min vardag. Jag har insett att jag måste förhålla mig mer nyfiken på livet och sluta tro att saker och ting inte angår mig. På grund av den ovan beskrivna process kommer jag att utmana mig själv i att inta samtalsledarrollen under det samtal, som jag senare kommer att analysera närmare.

Under första momentet på kursen fick vi möjlighet att vid ett par tillfällen driva sokratiska samtal. Därför väljer jag och min grupp den här gången, för att vidga våra erfarenheter av filosofiska samtalsvarianter, att inte använda oss av just det sokratiska samtalet utan av ett filosofiskt samtal. Vi är fem deltagare i vår samtalsgrupp och vi förväntar oss att samtalet ska vara i 1 – 1 ½ timme. Jag kommer att undersöka likheter och skillnader mellan filosofiska och sokratiska samt deliberativa samtal.

^{1[1]} Sokratiska samtal – en samtalsmetod som går ut på att samtalsgruppen tolkar en text (utifrån främst värderingsfrågor och tolkningsfrågor). Det ger deltagarna möjlighet att pröva sina värderingar och argumentera för dem. Samtalet har tydliga strukturer och ramar för hur det ska gå till.

^{2[2]} Filosofiska samtal – ett samtal där man tar avstamp i en frågeställning vilket innebär att samtalet kan leda var som helst om där erkänns en relevans. Ett vanligt inslag i samtalet är begreppsanalys.

Denna samtalsform har en tydlig struktur men omfattar kanske ett vidare område än det sokratiska.

^{3[3]} Deliberativa samtal – ett demokratiskt samtal vars kriterier ger alla deltagare utrymme i ett respektfullt samtal. En deliberation kan ske i alla former av samtal som vissa specifika principer uppfylls.

^{4[4]} Sokrates – filosof från det Antika Grekland. Han bedrev gatuundervisning med samma syfte som bland annat dessa tre samtal bedrivs idag.

^{5[5]} Ann Pihlgren, rektor på Freinetskolan Mimer i Norrtälje och kursledare för Filosofiska samtal på Lärarhögskolan i Stockholm.

Syfte

Mitt syfte är att undersöka huruvida jag som samtalsledare navigerar samtalsdeltagarna mot ett fördjupat samtal eller ej, samt hur ordens betydelser påverkar i vilken riktning samtalet kan ta kurs beroende på hur vi förstår varandra. Jag har även för avsikt att undersöka huruvida det var just ett filosofiskt samtal det var vi genomfört eller ej (och i så fall).

Frågeställningar

- Vilken betydelse kan frågan ha för samtalets riktning?
- Uppfyllde samtalet kriterierna för ett filosofiskt samtal, som var vår främsta avsikt, och vad var det som i så fall uppfyllde/inte uppfyllde kriterierna?
- - Vilken betydelse kan samtalsledarens ansvar ha för samtalets fruktbarhet?
-
-

GENOMFÖRANDE

Med anledning av att vi aldrig tidigare utfört ett filosofiskt samtal utanför lärarledd lektion ansåg vi det vara lämpligt att använda oss av Matthew Lipmans^{6 [6]} samtalsstruktur (Børresen och Malmhøster, 2003, s. 42) eftersom den har en väldigt tydlig struktur. Vi tog även inspiration av Moa Bursell^{7 [7]} som, i sina filosofiska samtal, använder den inledande frågan mest som en gemensam referenspunkt och som avstamp till ett brett samtal där hon brukar tillåta association i ganska stor utsträckning (seminarie, 2006-09-18, Lärarhögskolan). Denna struktur trodde vi kunde ge samtalsledare och deltagare ett bra stöd under samtalet samtidigt som vi gavs frihet att dra paralleller och associera till allt som kunde komma att kännas relevant för var och en i gruppen. I samtalet valde vi att utgå ifrån inledningen till avsnittet feministisk filosofi:

"Feminister anser att tjejer ska ha det lika bra som killar. Det låter i och för sig som något som de flesta kan gå med på. Men det som skiljer feminister från andra är att de menar att tjejer faktiskt inte har det lika bra som killar, och att det beror på att de är just tjejer. Folk som inte är feminister brukar säga att ojämlikhet inte har att göra med vilket kön man har." (Haglund, 2001, s. 64)

^{6[6]} Matthew Lipman - professor på The Institute for the Advancement of Philosophy for Children i New Jersey och är en förgrundsfigur av hög rang när det kommer till filosofiska samtal med barn.

^{7[7]} Moa Bursell – filosofipedagog och sociolog på Stockholms universitet

Efter en röstning kom vi fram till att arbeta utifrån frågeställningen *"hur skulle en manism kunna gestaltas?"* Den frågan genererade under samtalets gång, i sin tur, ett antal andra, angränsande eller helt nya, centrala problem som vi behandlade under samtalet: jämställdhet, när pojkar/män kan diskrimineras, hur barn konstruerar sitt genus genom den samhälleliga och familjära uppfostran, om det är nödvändigt att kategorisera människan efter två kön och om det är möjligt att låta bli, samt om det maskulina och feminina hänvisar till kön annat än i våra föreställningar. Vi dokumenterade samtalet med hjälp av videokamera för att sedan kunna transkribera valda delar som skulle bli särskilt intressanta för alla i gruppen inför analysarbetet.

Vi hade för avsikt att göra ett gemensamt undersökande av vad manism skulle kunna vara och hur den i så fall kunde yttra sig. Av någon anledning kom vi allt för snart från ämnet. Detta konstaterades under samtalets avslutande metasamtal. Samtalets centrala fråga stannade vid att handla om kön och genus. Ett, utifrån vårt samtal närliggande fokus, men eftersom vi till slut inte längre återknöt till manism, anser jag, att samtalet förlorade vårt först tänkta undersökningsområde allt för snabbt. Kön och genus är ett sådant ämne som ofta väcker tankar och känslor och ger upphov till en mängd olika frågor. Kanske var det anledningen till att just det ämnet blev så svårt att släppa.

Samtalet

I en sekvens av samtalet undersöker gruppen begreppet manism vilket i sin tur leder till samtal om jämlikhet mellan könen. Marie ställer frågan, *"finns det något /.../ som både män och kvinnor åtrår... som någon ideal egenskap eller förmån? /.../ (hon tänker efter en liten stund)... En mänsklig rättighet?"* Ewa svarar att en sådan sak kan vara att ge pojkar tillgång till språket. Jag ber henne beskriva närmare hur hon tänker och hon menar att det finns belagt att vi pratar olika med pojkar och med flickor, vilket exempelvis kan innebära att pojkar inte ges tillgång till lika långa meningar som flickor när de blir tilltalade. Hon poängterar problematiken i en könslig uppdelning av människan:

"om man skulle skippa det [uppdelningen kvinna - man] och mena att alla vi människor ska få möjlighet till allt. Och att det finns maskulinitet och femininitet hos alla. Det där [uppdelningen kvinna - man] är bara en uppdelning som vi har gjort - att vi tillskriver femininitet som något som tillhör kvinnorna och maskulinitet som något som tillhör männen." (Ewa Asplund, 2006-10-10)

Ewa hade också tidigare hänvisat till den senaste könsforskningen som visat på att när allt det mätbara på människan är mätt så finns 22 potentiella kön, varav fem fastställda. Jag har intentionen att återkoppla till det och ställer därför frågan, *"hur kan en annan uppdelning än den här tudelade manligt - kvinnligt kunna se ut?"* i ett försök att nå bortom den könsliga kategoriseringen av människan. Jag får till svar av två deltagare att man kan dela upp efter näsor, eller ögonfärg. Marie suckar och försöker ifrågasätta en sådan uppdelning då hon själv inte kan se dess syfte. Calla som föreslagit näs- uppdelningen

rättfärdigar frågans relevans med att begreppen manligt och kvinnligt låser fast könsrollerna. Jag märker att Marie har svårt att ta frågan på allvar och blir nu oåtkomlig i samtalet. Förstår hon inte? Vill hon inte förstå? Är det mig hon inte förstår? Jag försöker föra fram frågan fler gånger för att få med henne men lyckas inte formulera mig. Jag känner tydligt att här finns ett spännande undersökningsområde och försöker få svar på varför Marie inte ifrågasätter en uppdelning på två kön då det nu faktiskt visar sig att det inte längre är självklart att det enbart existerar två kön. Marie tar ståndpunkt för uppdelningen av två kön men svarar aldrig på frågan. Är frågan för abstrakt eller vet hon heller inte hur hon ska formulera sig? Här har människan i årtusenden gjort uppdelningen man – kvinna och manligt – kvinnligt. Då är det ju också svårt att utmana det befästa tankemönstret. Jag märker att jag blir osäker och frustreras över att inte nå fram med min tanke och jag lyckas inte förstå *hur* jag ska göra mig förstådd. Förstår jag själv vad det är som jag vill med frågan eller är jag bara ute och famlar? Det vet jag inte alls längre. Frustrationen växer. Vad är det som händer?

ANALYS

Frågans relevans för samtalets riktning

Maries motstånd mot annan uppdelning än man och kvinna kan ha berott på att hon inte getts tid och möjlighet att, som Børresen och Malmhøster menar är den viktigaste anledningen med filosofi (med barn), ges möjlighet att arbeta med egna erfarenheter och tankar (Børresen och Malmhøster, 2004). Marie hann kanske helt enkelt inte med i tankegångarna som rörde sig i gruppen. Hon kanske inte upplevde att hennes relation till frågan/saken var förenlig med gruppens majoritet. Kanske hon av den anledningen blev osäker och därför "ville" rädda/försvara man – kvinna- fenomenet och "*åstadkomma beskrivningar och förklaringar som stämmer med vår erfarenhet*" (Malmhøster och Ohlsson, 1999, s. 43).

Klas Roth⁸ [8] talar om triangulering: relationen mellan subjekt – subjekt – kommunikation. Han betonar här att en beskrivning har en relation till alla berörda i ett samtal och att det, i en kommunikation, försiggår en relation mellan en själv, andra och omvärlden (seminarie, 2006-10-03, Lärarhögskolan). Alla som får en beskrivning gör läsningar utifrån erfarenheter, vilket innebär att en frågeställning kan generera i väldigt många svar. Jag inser att formuleringen av min frågeställning är väldigt viktig för att ett möte ska kunna ske, men nu under analysarbetet inser jag också att det inte enbart har med frågans formulering att göra, huruvida vi förstår varandra eller ej, utan också vilka innebörder vi, var och en, lägger i de begrepp vi använder och hör. Detta är en problematik som även Tomas Nagel⁹ [9] klarlägger, att ord ofta har en räckvidd som når långt utanför vår individuella erfarenhet (Nagel, 1991) – och våra erfarenheter är ju så olika. Av den anledningen tror jag att det också är nödvändigt att reflektera kring begreppens innehåll

⁸[8] Klas Roth – docent och universitetslektor vid Lärarhögskolan i Stockholm

⁹[9] Tomas Nagel – professor i filosofi vid New York University

och hur vi förstår dem för att kunna bättra förutsättningarna för ett möte i samtalet. Dessutom anser jag att relationen mellan samtalsdeltagarna också har betydelse genom hur vi är *vana* att förstå varandra. Det här medför att det krävs en hel del för att ett 100% möte ska kunna ske och att budskapet helt säkert går fram. Frågan är bara, kan jag *någonsin* helt säkert veta att mitt budskap når fram? *"Problemet att förstå vad andra menar med det de säger är ett underskattat problem"* (Haglund och Persson, 2004, s. 26). Vad som under samtalet blev tydligt för mig var att problemet att förstå vad jag *själv* säger kan vara ett lika stort problem. Då mina ord fylls på av deltagarnas förståelser och erfarenheter så är det inte säkert att de har samma innebörd längre som då jag först uttalade dem, och därigenom är vi tillbaka till ordens räckvidd (se ovan).

Att bli ifrågasatt eller inte förstådd tvingar mig att gå igenom min fråga igen och igen. Det är positivt eftersom det driver min undran, intention och formulering till sin spets. *".../ min bild av andras bild av mig påverkar på ett djupgående sätt min egen bild av mig själv."* (Carlshamre, 1998, s. 47). Det resulterade i att jag slutligen förlorade det som jag först trodde var en smart fråga och ett tydligt syfte. Var tog intentionen vägen? Fanns den någonsin? Hur klar kan en avsikt egentligen vara?

Svårigheten som uppstod i kommunikationen kan delvis härledas till att jag inte helt och fullt hade kommit fram till vad det var som jag ville med frågan. Det insåg jag efteråt. Jag hade bara en *känsla* för vad jag vill rikta in mig på men formuleringen av frågan nådde inte fram. På grund av att jag inte hade någon klar riktning, en intention, i min frågeställning kunde jag varken höra var den brast eller förstå varför jag inte fick den respons som jag hoppats på, förrän efteråt i analyseringsarbetet. Jag hade inte hunnit bli klar över min tanke och ge mig själv tid att formulera mig. *"Det har visat sig fruktbart att .../ hålla isär tre slagas frågor: faktafrågor, tolkningsfrågor och värderingsfrågor. Dessa frågor sammanblandas ofta, fastän de har olika funktion och kräver olika svar"* (Lindström, 2000, s. 84). Min felformulering av frågan och min avsaknad av föresats styrde samtalet i en helt annan riktning än den jag i känslan eftersträvade. I mitt eget sökande tänkte jag inte på mina formuleringar tillräckligt väl. Jag fick dock viss respons på den linje jag sökte men lyckades ändå inte leda samtalet mot en fördjupning, kanske för att jag dels inte hade hela gruppen med mig i min frågeställning och dels för att jag inte riktigt förmådde se vad som skedde i kommunikationen och varför inte alla (enligt min läsning) upplevde ett möte.

Efter att ha analyserat samtalet och vad jag sagt är jag nu (äntligen) klar över avsikten med frågan. Jag ville helt enkelt utgå ifrån ett tankeexperiment för att på så vis sätta igång ett undersökande i om man skulle kunna göra människan friare genom någon annan form av kategorisering än den könsliga. Det förväntas ju så olika saker av människan beroende på om det handlar om en person med kvinnligt eller manligt kön. Hur kunde det se ut om de kriterierna inte gällde?

"När vi lägger skilda innebörder i centrala termer leder det emellanåt till onödiga missförstånd." (Haglund och Persson, 2004, s. 38) Jag tycker mig i efterhand kunna se att då vi tänkte att talade om kön så blandade vi ihop begreppen kön som biologi och kön/genus som beteende, vilket är två helt olika saker. Med den förutsättningen förstår jag nu att vi inte heller kunde mötas helt och fullt.

Samtalsledarens mod

Då jag, som en förhållandevis oerfaren samtalsledare intar den rollen blir det tydligt för mig att det krävs ett visst mod för att ifrågasätta samtalsdeltagares ståndpunkter och argument. *"Hon [läraren] har inte ansvaret för hur den filosofiska i utredningen formuleras, förutom att det ska vara begripligt och meningsfullt för deltagarna. Däremot ska läraren styra strukturen med järnhand."* (Børresen och Malmhether, 2003, s. 59). För mig kändes det laddat och lite farligt att begära argument och motiveringar (för vad är det som säger att min undran och styrning är den rätta och mest lämpliga?) eftersom jag var rädd att uppfattas som dömande eller avfärdande. Samtidigt måste jag våga utmana för att ta min beskärda del av ansvaret under det pågående samtalet. Kanske var också både jag och gruppen lite rädda att störa varandra med för många frågor? *"Alla varför- frågor och det ständiga kravet att motivera sig leder naturligtvis till frustration /.../"* (Børresen och Malmhether, 2003, s. 67). Ett ifrågasättande krävs för att kunna pröva argument och värderingar, och frustrationen i sig kan också fungera som en drivkraft. Med mer erfarenhet av filosoferande tror dock jag att det blir lättare att våga och "ta sig rätten" att ifrågasätta och efterfråga argument eftersom själva frågandet är ett avgörande instrument för att dels förstå någonting och dels för att kunna styra samtalet i önskvärda riktningar (Carlshamre, 1998). Jag upprepar det jag skrev i inledningen: jag måste förhålla mig mer nyfiken på livet och sluta tro att saker och ting inte angår mig. Övning ger färdighet. Som man frågar får man svar. Som ledare behöver jag skaffa mig klarhet i vad som sker i kommunikationen och var jag vill föra samtalet, ibland inom loppet av en sekund. Niccolò Machiavelli^{10 [10]} skrev om den nödvändiga balansen mellan att vara hyllad och fruktad - för att han, i längden, ska lyckas hålla sin position inför folket. (Machiavelli, 2000). Jag tänker att denna balansgång krävs av oss alla människor i ett socialt sammanhang. Balansgången mellan att vara hyllad eller fruktad kan därmed ha en reglerande effekt genom att vi inte "går lös" på varann samt ger oss mod att vågar söka varandra och vara nyfikna på varandra och på livet. Men en ledare bär det största ansvaret eftersom det är denne som ansvarar för att relationen mellan människor fungerar. Jag, som samtalsledare, har allt att vinna på att finna en god balans mellan auktoritet och ödmjukhet. Jag ska värna om deltagarnas rättigheter och samtidigt våga - ta mig rätt att - verkligen vara uppriktigt nyfiken och ställa de frågor som krävs för ett fruktbart samtal. *"Denne [ledaren] ska kunna både lyssna och bjuda motstånd /.../. Ledaren måste i långt större utsträckning än i ett vanligt samtal, följa deltagarna i deras tankegångar, tänka jämsides med dem och försöka föreställa sig saker och ting från deras synpunkt"* (Lindström, 2000, s. 78) Om jag inte vågar ställa frågor och efterfråga deltagarnas tankar och värderingar kan det innebära att samtalet blir så idéfattigt att det inte leder längre än till ett vanligt ytligt reflekterande samtal vilket skulle innebära att deltagarna inte kommer till tals i den utsträckning som de ju har all rätt till. *"/.../ skälet till /.../ att olika uppfattningar kommer till tals är just för att detta ökar möjligheten att nå fram till sanningen. Censureras vissa idéer på förhand finns risken att vissa sanningar aldrig får föras fram."* (Ohlsson, 2002, s. 118)

^{10[10]} Niccolò Machiavelli (1469-1527), författare, statsvetare, historiker, filosof och politiker, Italien

Jag tänker på samtalsledaren som en vallhund. Jag var inte tillräckligt erfaren för att lyckas föra deltagarna mot djupet av samtalet. Det hade fått en annan följd om jag hade varit alert, lyhörd för initieringar, mer kritisk och snabb i besluten. Allt detta behövs för att jag ska kunna föra samtalet i den riktning jag ser behövs. Min uppgift är att rama in och ge förutsättningar att mötas i ett fördjupat och berikande samtal.

Samtalskriterier

Jag vill börja med att redogöra för de olika samtalsformernas huvudsakliga likheter och skillnader. Sokratiska och filosofiska samtal förväntas bedrivas i filosofisk anda. Det är något som även kan göras i ett deliberativt. Vad som dock kan skilja dem åt är att det deliberativa samtalet som snarare är ett förhållningssätt, en inställning i samtalet mer än en samtalsform. Det som värderas högst i deliberativa samtalet är den energi som läggs på att försöka förstå varandra medan relevansen och hållbarheten i argumenten är högst värderat i det sokratiska och filosofiska samtalet (Haglund och Persson, 2004, s. 24). Roth talar om det deliberativa samtalet som en kvalitetsbedömning, eller värderingsprocedur för vad som sägs i ett samtal och hur det sedan tas emot (Roth, 2004). En deliberation kan därför också äga rum i ett sokratiskt respektive filosofiskt samtal. Vad som skiljer sokratiska samtal från filosofiska är främst samtalsordningen. I det sokratiska samtalet talar man med utgångspunkt i text och tolkningar av den vilket ger deltagaren en direkt eller indirekt relation till texten/händelsen under hela samtalet. Man vidrör endast angränsande och, för textanalysen, relevanta frågor medan man i ett filosofiskt samtal använder texten/händelsen som ett startskott för ett mer vidsträckt samtal, vilket ger större utrymme för associationer. Det i sin tur exponerar deltagarnas föreställningar och värderingar (vilket gör dessa åtkomliga i samtalet) mer distinkt än i det sokratiska samtalet (då deltagarna där hela tiden återkopplar till texten). Det sokratiska samtalet inbegriper inte konfliktladdade meningsskiljaktigheter, då avbryts istället samtalet innan det kan gå vidare. Likheterna i de olika samtalsformerna består i att argument och värderingar mäts mot varandra och genom det vinnns självinsikt och acceptans av olik tänkande, det innebär dock inte att man förväntas jämka sina ståndpunkter i en strävan att bli överens. Målet är att verbalisera sina egna argument och förstå andras (Ann Pihlgren, seminarie, 2006-09-12, Lärarhögskolan). Med andra ord finner jag fler likheter mellan samtalsformerna (framför allt det sokratiska och filosofiska) än skillnader, eftersom de är sprungna ur samma grund – Platon och Sokrates filosofistudie (Malmhøster och Ohlsson, 1999).

Samtalsgruppen lade fram olika perspektiv och ståndpunkter men hållbarheten och giltigheten prövades inte ordentligt mer än vid ett fåtal tillfällen. Detta lades för liten tonvikt på under samtalet och i den frågan ser jag tydligt mitt ansvar som samtalsledare.

”Det krävs också att man själv tar ställning till svåra problem genom att reflektera över vilka argument som talar för och emot de olika ståndpunkterna. Filosoferande kräver lyhördhet, tolerans och kritiskt sinne.” (Malmhøster och Ohlsson, 1999, s. 19)

Malmhøster och Ohlsson påminner även om rationalitetens betydelse i samtale:

‐En /.../ fri ‐undersökande gemenskap‐ (ett av Lipmans honnörsord: ‐Community of inquiry‐ /.../) skulle kunna förlora sig i prat kring personliga och tillfälliga intressen, om den inte balanseras av krav på växande rationalitet /.../‐ (Malmhøster och Ohlsson, 1999, s. 21)

En annan aspekt i det hela  r att gruppen hade så olika mycket förförståelse av feminismbegreppet och att det i sig kan ha resulterat i att konstateranden inte blev tillräckligt motargumenterade. Min helhetsbild av samtale var att det kanske var så att alla var så inställda på ett gemensamt undersökande så att samtale av den anledningen inte blev mer djupgående, på grund av att vi f rh ll oss okritiskt och allt för hjälpsamma gentemot varandra. Syftet med det filosofiska samtale är ju själva fördjupningen (B rresen och Malmhøster, 2004; Carlshamre, 1998; Haglund och Persson, 2004; m.fl.). Vi *hjälpte* varandra och *förstod* varandra så väl att samtale gick för friktionsfritt. Kanske tog vi oss inte in i djupgående kommunikation på grund av rädsla att ställa frågor? Att samtale filmades kan givetvis ha spelat roll för hur vi f rh ll oss gentemot varandra under samtale. Det kan ha gjort oss extra medvetna om hur vi såg ut och hur vi pratade med varandra (tal, gester och blickar). Det var vid några tillfällen som samtale fick en laddning som krävde av alla deltagare att tänka efter, bland annat den samtalssekvens som jag tar upp i genomförande- avsnittet. Även om den dock hade en benägenhet att likna en debatt (en strävan att vinna en diskussion utan att riktigt m tas) mer än ett ömsesidigt samtal. De mest lyckade delarna av samtale utl pte dock i en deliberation ( msesidigt möte) där allas argument fick rum och var tillgängliga för gruppen att begrundas och reflekteras. Det möjliggjorde  cks  den inre dialogen hos deltagarna, som bland annat Lars Lindstr m^{11 [11]} lyfter fram som en viktig del i samtalsprocessen (Lindström, 2000). ‐Det  r inte minnet som gemensamt ska övas utan den egna förståelsen och tankeverksamheten.‐ (Haglund och Persson, 2004, s. 25)

DISKUSSION

Samtale

Det samtal vi utövat har haft en växlande karaktär och varit svår att definiera som en specifik samtalsform. Vi har gått från filosofiskt samtal till debatt, vidare till jämförelser mellan fakta och argument och deliberation. En sak är dock s ker och det  r att kriterierna för ett sokratiskt samtal inte uppfylldes på grund av att samtale var så vidsträckt att det tidvis var knappt fungerande ens f r ett filosofiskt samtal. Dessutom var gruppen inte alltid lika angelägen att resonera filosofiskt utan fastnade vid fakta och tenderade ibland mot att inte vilja utmana den bekanta trygga verkligheten. Jag oplevde inte så mycket *form* och struktur i samtale (men övning ger färdighet). Vi följde impulser som ledde oss från fokus. Det g r, som sagt, inte att säga att det var det ena eller det andra samtalsformen som man bedrivit,  cks  på grund av att alla dessa tre har flera gemensamma karaktärsdrag. Min

^{11[11]} Lars Lindström, professor i pedagogik på L r rh gskolan i Stockholm

helhetsuppfattning är dock att vi mestadels bedrev ett deliberativt, snarare än filosofiskt, samtal även om också dessa delar av samtalet kunde upplevas som lite lealösa. Samtalet inte var tillräckligt djupgående och det var endast bitvis filosofiskt, vilket krävs i ett filosofiskt samtal. Vårt samtal genomfördes med en anda av demokrati och respekt, och gruppen mötte varandras åsikter och inväntade varandras förståelse så långt det var möjligt innan en ny fråga behandlades.

Frågeformulering

Frågan har inte bara stor betydelse för samtalet. Den ger samtalet förutsättningar att fördjupas. *”Kvaliteten i det filosofiska samtalet beror på vilket slags frågor som ställs.”* (Børresen och Malmhøst, 2004, s. 73). Troligen hade kvaliteten på samtalet ökat om det bara hade ställts fler frågor om hur varje deltagare tänkte. Då hade vi kunnat nå djupare i samtalet och synliggöra fler relevanta trådar.

Då jag som samtalsledare inte lyckats göra mig förstådd kan ha det föranlett en viss splittring/förvirring/oro i gruppen. Ståndpunkterna som argumenterades var åtskiljda och ett möte saknades i samtalet. Därför skulle jag istället ha riktat in mig på att definiera människans kön för att fokusera och förståelseorientera^{12 [12]} samtalet. *”Ett undersökande verktyg i samtalet är distinktionen”* (Haglund och Persson, 2002, s. 23). Jag hade kunnat göra en distinktion genom att ställa en ny fråga utifrån den vi just då kretsade kring, i syfte att undersöka och urskilja gruppens olika föreställningar om kön. Vad är kön? Hur skulle dem beskriva ett kön utan att nämna genitalierna? Då hade en fördjupning kunnat vara möjlig och samtalsdeltagarna hade fått möjlighet att resonera mer. Det hade gett deltagarna ett gemensamt fokus att börja om frågan. Det kan ibland hjälpa att byta perspektiv utan att för den sakens skull behöva byta fråga. Med rätt frågeställningar och uppmaningar hade jag kanske kunnat leda samtalet rätt då det inte fungerade, genom att visa på likheter och skillnader i argument som lagts fram och på så sätt bidra med ny energi som kunnat motivera gruppen att förstå varandra och skeendet i samtalet.

Samtalsledaren

Som samtalsledare är jag ansvarig för att samtalet ska fungera för alla deltagare. Om jag upplever att ett samtal är på väg att glida mig ur händerna och att jag/gruppen förlorar fokus, kan jag återfå den genom att exempelvis ställa en fråga och föreslå en tankepause. I Lipmans samtalsstruktur ingår tre tankepauser, dock inget under i själva samtalet, men för att få ett kvalitativt samtal ser jag inget hinder i att lägga in ytterligare pauser dels för att anpassa samtalsstrukturen för att gruppen och jag ska komma till vår rätt, och dels för att hinna se/förstå vad som sker för att därefter kunna tillföra samtalet energi. Jag tänker även att nya frågeställningar, som ändrar riktning i samtalet ibland kanske också kräver tankepause för att låta deltagarna hinna tänka och skifta fokus. Efter samtalet uttryckte en

^{12[12]} förståelseorientering är ett centralt begrepp som Klas Roth lägger stort fokus på i deliberativa samtal. Helt enkelt för att förstå varandras perspektiv utan att det för den sakens skull måste innebära en överenskommelse.

av deltagarna, "man kanske pratar också för att vinna tid att tänka" (Marie). Detta bekräftar nödvändigheten av att ibland sänka/växla tempot för att alla ska få sin betänketid. Det är ju där en fördjupning börjar anser jag.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

- Børresen, Beate & Malmhøster, Bo. *Låt barnen filosofera*. Liber, Stockholm 2004.
- Staffan Carlshamre (red.). *Filosofiska frågor - äventyr i tankens värld*. UR Stockholm 1998.
- Haglund, Liza. *Att tänka noga*. Tiden, Stockholm 2001
- Haglund, Liza & Persson, Anders. *Öppet sinne, stor respekt*. Rädda barnens förlag 2004
- Jonsson, Britta & Roth, Klas. *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*.: Studentlitteratur, Lund 2003
- Lindström, Lars (2000). Sokratiska samtal och reflekterande läsning. I Maj Björk *Att växa med språk och litteratur*, Svenskläraryrkeförbundet årskrift, nr 223. Natur och Kultur, Stockholm 2000.
- Machiavelli Niccolò, *Fursten*. Natur och kultur, Stockholm 2000
- Malmhøster, Bo & Ohlsson, Ragnar. *Filosofi med barn*. Carlssons bokförlag, Stockholm 1999
- Ohlsson, Ragnar. *Tolerans och sanning*. I tidskriften *Barn*, utgiven av NTNU, 2002
- Roth, Klas, *Deliberativ demokrati*. Studentlitteratur, Lund 2004

Seminarier och föreläsningar

Moa Bursell. Seminarie, 2006-09-18, LHS (Lärarhögskolan i Stockholm)

Ann Pihlgren. Seminarie, 2006-09-12, LHS

Klas Roth. Seminarie, 2006-10-03, LHS
